

Masarykova univerzita Brno
Filozofická fakulta

Seminární práce
Křesťanství II.

Jezuitské misie

Hana Bartecká - 146551
Historie, religionistika

Obecný pojem - misie

Latinské slovo „missio“ nabízí v překladu hned několik významů. Jednak je to ono vysoké, transcendentální poslání, směřování k Bohu, pro než můžeme v češtině užít výrazu „mise“.

Jednak „missio“ označuje konkrétní vyslání, pak hovoříme o misiích - je lhostejné, zda se jedná o působení členů řádu mezi lidmi, které není vázáno na jedno místo, či o práci v nejnižším řádovém domě, znamená vydat se tam, kde je toho nejvíce zapotřebí.¹

Římskokatolická církev, mluvící o světové misii či misii církve - šíření evangelia mezi nevěřícími a „pohany“ a obrácení lidí odpadlých od římské víry, přikládá této činnosti velký význam. Křesťané vidí misii jako úkol přímo přikázaný Ježíšem Kristem.² Úkol, který je evangelijně zaznamenán. Důvod a pověření k misii vycházel z universalismu Ježíšova poselství. Misie znamenaly naplnění apoštolské činnosti.³

První myšlenka, která vedla Ignáce z Loyoly, k založení řádu Tovaryšstva Ježíšova, bylo vyslání učedníků za účelem šíření a upevnění víry - misie, mluví se o tzv. „*vysílání jezuitů na vinici Páně*“.⁴

„*Jděte a učte všechny národy*“. Dílo misijní se také výslovně uvádí v papežských bulách stvrzujících existenci Tovaryšstva.⁵

¹ Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 42.

² Kubíková, Jiřina: *Křesťanská misie v 16. - 18. století*, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002, s. 9.

³ Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 43.

⁴ Novotný, Jiří - Polák, František: *Tajné dějiny jezuitů*, Adonai, Praha 2002, s. 191.

⁵ Spáčil, Bohumil: *Jesuité, Františka Obziny*, Praha 1923.

Jezuité jako nástroj rekatolizace

Tovaryšstvo Ježíšovo bylo jedním ze základních pilířů v úsilí o zavedení rozhodnutí z tridentského koncilu do praxe.

Bylo nutné bojovat proti protestantismu v Evropě, což jezuitské učedníky zaměstnávalo stále víc a víc.

Postup v rámci přesvědčování lidí protestantského vyznání měl svá specifika, bylo používáno mnoho různých postupů, jak navrátit „kacíře“ do lůna katolické církve.

Možným směrem postupu rekatolizace byla cesta shora. Byla uplatňována především v oblastech s platností výnosu z Augsburgu 1555 - „*cuius regio, eius religio*“. Zde mohl být jen těžko uplatněn jiný postup. Právě světská moc byla faktorem, který rozhodoval o vyznání poddaných. Církev sama měla na starosti duchovní stránky rekatolizace, mocenské prostředky však postrádala, byť byla hnacím motorem všeho snažení směřujícího k dosažení náboženského obratu.⁶

Světská moc měla být garantem právoplatnosti postupu, zároveň disponovala patřičnými nátlakovými prostředky, tedy vojskem. Osoby duchovní zaručovaly patřičnou „odbornou“ úroveň.⁷

K uplatnění vlivu používala katolická církev především dvou cest - jedna vedla skrze vzdělávání, ovlivňování mládeže, druhá spočívala ve snaze předvést se v tom nejlepším světle ve strhujících kázáních - zejména takových, kterým byla přítomna místní honorace.⁸

⁶ Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 96.

⁷ Tamtéž, s. 103.

⁸ Tamtéž, s. 78.

Jezuité působili i na lidové vrstvy. Bylo nutno předložit vhodnou alternativu, která by zabránila u přemýšlivých a duchovně založených lidí ztrátě osobní identity tím, že se odkloní od uctívání té které církve, založeného na rodinných tradicích a vlastním přesvědčení.

Tento účel měly splňovat různé rekatolizační plány, které vycházely z důvěrné znalosti problému daného prostředí. Přitom však nemohly otevřeně přisoudit „bludařským“ konfesím byť jen náznak kvality.⁹

Prostředkem byla i vnější nádhera projevů katolické církve. Od strohých a rigidních slavností protestantských uchvacovala barvitou velkolepostí svých slavností a dalo se předpokládat, že slabší osobnost se dá zlákat vnějškovou okázalostí k niternému obratu. Katolické pravověří vycházelo v duchu tridentských zásad vstříc mentalitě nejširších vrstev. V uznání oprávněnosti uctívání obrazů a přímluv světců, v poukazu na důležitost procesí a poutí jako očištných a kajících aktů, jakož i přiznání náležitosti skvostných forem apelujících na hluboký vnitřní smysl, umožnilo věřícím snazší přístup k Bohu. Rovněž porozumění lidským slabostem a víra v možnost nápravy poklesků pod chápavým duchovním dohledem, jak ji měli uplatňovat právě jezuité, mohly vést k přitažlivosti katolické víry.¹⁰

Hlavní cestou jak přinutit k obrácení obyvatele z měšťanské vrstvy byla hrozba zabavení majetku. Postupovalo se skrze postupné zbavování jak městských tak osobních práv.

V zemích (včetně českých), kde nátlak byl neúnosný, zbývala jediná alternativa a to odchod do exilu. To však platilo pouze o nejvytrvalejších a nejpřesvědčenějších o své podobě víry.¹¹

⁹ Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 97.

¹⁰ Tamtéž, s. 98.

¹¹ Tamtéž, s. 105-108.

Zámořské objevy a zahraniční misie

Kromě Evropy se jezuité snažili o „evangelizaci“ dalekých, tropických a zaoceánských zemí.¹²

Misijní činnost se rozšířila po celém světě díky zámořským objevům.

Při těchto výpravách nemělo náboženství bezvýznamnou úlohu. Jedním z hlavních podnětů k těmto podnikům vedle hospodářských, politických a vojenských zájmů byla misijní horlivost. Působil zde pocit zavázání se k šíření křesťanského náboženství mezi přemoženými národy.¹³ Už při prvních výpravách vstupovali na paluby lodí také misionáři. Misijní dílo tu konali františkáni, dominikáni, augustiniáni. Již první výpravy Kryštofa Kolumba se účastnil i dominikán Bartolomeo a s druhou výpravou směrem k americké pevnině jelo už dvanáct mnichů s misijními úkoly. Při všech dalších výpravách doprovázeli mniši objevitele i dobyvatele.

Zahájení misijní činnosti jezuitů spadá do o něco pozdější doby.¹⁴ Na tomto poli působnosti však daleko převyšují všechny ostatní katolické organizace.¹⁵ Misijní aktivita Tovaryšstva se postupně rozšířila po celém světě. Řeholníci se účastnili výprav do Brazílie, Indie, Číny i na ostrovy v Pacifiku. Evropanům se tak otevřely nové dosud neznámé světy a hluboce ovlivnily jak evropské myšlení, tak život křesťanské církve.

Velmi často však šíření evangelia bylo spojeno s nehumánním postupem invazorů. Spolupráce misionářů byla nanejvýš politování hodná. Nebyla požehnáním pro misie a zavinila, že v zámořských zemích nedošlo k organizovanému splnutí křesťanství s domorodými kmeny a kulturami.

¹² Novotný, Jiří - Polák, František: Tajné dějiny jezuitů, Adonai, Praha 2002, s. 191.

¹³ Francen, August: Malé církevní dějiny, Zvon České katolické nakladatelství, Praha 1992, s. 235.

¹⁴ Kubíková, Jiřina: Křesťanská misie v 16. - 18. století, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002, s. 15.

¹⁵ Tondi, Alighiero: Tajná moc jezuitů, Melantrich, Praha 1955, s. 57.

Křesťanství se tak mohlo prosadit v místech s již relativně pevnou pozicí kolonizátorů, kde domorodé kmeny nekladly výrazný odpor. To platilo především pro oblasti Jižní a Střední Ameriky.

V zemích s pevně ukotvenými náboženskými systémy, v Indii, Číně a Japonsku, se křesťanství jen stěží mohlo násilnou cestou prosadit. Změna nastala právě až s příchodem jezuitů. Zásadním zlomem bylo užití metody akomodace.¹⁶

Jakkoli bylo Tovaryšstvo Ježíšovo neústupné v postojích vůči heretikům v rámci křesťanských církví, vůči „pohanům“ dokázalo projevovat až nebývalou benevolenci a snad i toleranci. Misionáři kladli především důraz na přiblížení a ukotvení samých základů křesťanství. Přitom se dokázali přizpůsobit místním tradicím do té míry, která byla únosná¹⁷.

Snažili se najít cestu, jak využít místních tradic a způsobů vyznání k prosazení křesťanského způsobu víry.

¹⁶ Francen, August: Malé církevní dějiny, Zvon České katolické nakladatelství, Praha 1992, s. 235-236.

¹⁷ Čornejová, Ivana: Tovaryšstvo Ježíšovo, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 134.

Misie v Číně

Čína byla proslulá svou uzavřeností vůči cizincům, výjimku tvořili kupci, především z řad muslimů, druhou skupinou byli cizinci přicházející pod záminkou vzdání úcty císaři. Těchto záminek využili i misionáři.¹⁸

Jezuitská katolická misie začala v době, kdy se Portugalcům podařilo pevně usadit na čínském pobřeží v Macau při ústí řeky Kanton. Macao se brzy stalo stejně jako ostatní portugalské osady na východě směsicí Východu a Západu. Macao se stalo výchozím bodem mnoha misií.

Roku 1571 dorazil do Macaa i jezuitský vizitor Valignano. Pro své plány evangelizovat Čínu však nenašel v Macau žádné povzbuzení. Kněží, kteří tu působili, mu sdělili, že obrácení Číňanů na křesťanství je zcela nemožné.

Symbolem opaku se stalo jméno Matouše Ricciho. Dorazil do Macaa, kde se nějaký čas učil čínskému jazyku a snažil se získat informace a porozumět čínským zvykům.

Roku 1583 přijal Ricci s Valignanem povolení od místokrále usadit se v hlavním městě provincie v Chaoch'ing. Postupně se dostával více do vnitrozemí a stále blíže hlavnímu městu celého císařství. Strávil nějaký čas v Nančangu, Nankinu, roku 1600 získal povolení působit v Pekingu. Úctu si u dvoru získal i prostřednictvím svých znalostí z oblasti matematiky a astronomie, podařilo se mu obrátit na křesťanskou víru několik vysokých úředníků, dostal od císaře vlastní půdu s mandátem oprávněnosti misijní činnosti. Kromě toho se stal i výborným sinologem. Díky tomu, že získal císařovu přízeň, mohl zůstat v hlavním městě celých deset let. To znamenalo dostatek času pro položení solidních základů křesťanské církve v Číně a čínské křesťanské literatury.

¹⁸ Kubíková, Jiřina: Křesťanská misie v 16. - 18. století, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002, s. 40.

Ricci si byl vědom jednak problematičnosti překladu a vysvětlování křesťanských pojmů, tak nemožnosti užití donucovacích prostředků. Evidentní byla potřeba předložit křesťanství jako něco velmi blízkého čínskému chápání světa, stojící na společných základech.

Viděl jako potřebné zvolit cestu misie shora. Čína byla státem jednoznačně centralistickým. Číně vlastní vzývání Pána nebes, připodobňoval k vyjadřování úcty císaři. Postupem času přirovnával tento vztah k teistickému pojetí Boha v křesťanství. Podobně to bylo i s významem slova „svatý“. Mezi svaté byl zahrnut i Konfucius.

Tolerantně se postavil i k jednomu ze základních prvků čínských tradic a to kultu předků. Interpretoval ho pouze v souvislosti s občanským pojetím společnosti. Doufal v postupné nahrazení obřadů kultu předků křesťanskými zvyky.

Ostatní misionáři Ricciho stanovisko ostře kritizovali, a proto docházelo k nekonečným sporům ke škodě apoštolátu.

Ricciho působení bylo úspěšné. Za dobu své misijní činnosti v Číně získal okolo 2 000 konvertitů a to především z vyšších vrstev společnosti.¹⁹

Když Ricci zemřel, byla jezuitská misie v rozkvětu. Usazení v Pekingu mělo stabilní podobu. Tři z nejlepších konvertitů odešli, aby založili misie v domácím prostředí (Paul Hsi, Michael Yang, Leo Li). Nejvýznamnějším Ricciovým nástupcem byl Johann Adam Schall von Bell. Uznání na čínském dvoře si získal díky svým odborným znalostem na poli astronomie. V roce 1644 byla sesazena misionářům nakloněná dynastie Ming, moci se chopila dynastie Manču. Ke změně poměrů pro misionáře však zprvu nedošlo.

¹⁹ Kubíková, Jiřina: Křesťanská misie v 16. - 18. století, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002, s. 40 - 42.

Zlom nastal až s příchodem roku 1664 a oživením názoru, že misie slouží Portugalcům jako pouhá záminka k možnosti okupace. Několik kněží bylo popraveno, zbytek (až na čtyři jezuity) byl vyhoštěn.

V roce 1667 se poměry změnilly. Na trůn nastoupil K'ang-Hsi. I díky působení Schallova nástupce Fleminga Ferdinanda Verbiesta byly výnosy proti křesťanům odvolány a postavení jezuitů bylo opět zabezpečeno.

Od roku 1615 byli do misie a kazatelské činnosti intenzivně zapojeni kněží čínského původu. V roce 1666 byli všechny liturgické knihy přeloženy do čínštiny. V roce 1674 byl ustanoven první čínský biskup - Lo-wen-tsao (Fray Gregorio López). Byli vysvěcováni čínští kněží. Stále však byla nezbytná přítomnost evropských kazatelů. Zásadní význam měl edikt o toleranci vydaný císařem 1692. K určujícím obratu však došlo v působení misionářů z řad františkánů a dominikánů. Začali intenzivně postupovat proti metodě akomodace. 1693 byla zakázána čínské podoba obřadů. V roce 1705 dorazil do Číny papežský legát a byl zděšen místními poměry. Císař chápal jeho působnost jako zasahování do suverenity Číny. Přes veškeré úsilí jezuitů byla roku 1742 vydána bula „Ex quo singulari“, která definitivně zakázala jakékoli ústupky místním tradicím.

To znamenalo na dvě století konec veškerých misijních úspěchů. Křesťanství v jiné podobě než předkládané Riccim bylo zakázáno, křesťané byli vypuzeni. Ti, co zůstali byli pronásledováni.²⁰

²⁰ Kubíková, Jiřina: Křesťanská misie v 16. - 18. století, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002, s. 70-71.

Důvody zmaření misijního úsilí

Pokud nebyly výsledky zámořských misí nakonec definitivní a nezvratné, nestalo se tak kvůli selhání misionářů či idejí jimi šířených. Do hry vstupovaly nejen konkrétní vnitropolitické poměry, ale i komplikované vztahy evropských velmocí, stejně jako nařízení papežské kurie, zavazující všechny misionáře k jednotnému, nejvyšší církevní autoritou posvěcenému postupu při šíření víry.²¹

Rozhodující se ukázal postup vedoucích míst v církvi proti metodě akomodace. První impuls vzešel z řad františkánů a dominikánů. Situaci komplikovalo celkové ovzduší averze proti jezuitskému řádu, ještě podpořené rozvojem jansenistických myšlenek. Inocenc X. r. 1645 akomodaci zakázal. Alexandr VII. r. 1656 tento výnos zmírnil.²² Nastolená cesta však už byla narušena. Inocenc XIII. sice akomodaci r. 1723 povolil, ale Benedikt XIV. jakoukoli akomodaci definitivně odmítl tolerovat.

V Číně tento postup vedl až k zakázání jiné podoby křesťanství než předkládané jezuity a následnému pronásledování křesťanů.

V Indii náboženství bez povolení původních zvyků již nenacházelo půdu k uplatnění. Osud misie byl zpečetěn.

V Japonsku zabránily původně slibnému šíření katolického křesťanství především razantní zásahy místních vládců. Výraznou měrou však přispěly spory katolicky orientovaných Portugalců a Španělů s britskými a holandskými protestanty. K definitivnímu konci misie v Japonsku vedl nástup dynastie Šogunů)²³ Japonsko se tak na celá staletí uzavřelo evropskému vlivu.

²¹ Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Nakladatelství Hart, Praha 2002, s. 134.

²² Francen, August: *Malé církevní dějiny*, Zvon České katolické nakladatelství, Praha 1992, s. 237.

²³ Tamtéž, s. 235-236.

Závěr

Časté využívání nehumánních prostředků misijní činnosti ve spojení s politickou, vojenskou a hospodářskou mocí však způsobilo, že pojem misie nese určité historické břímě. Proto v 2. pol. 20. st. dochází ke korekturám jejího pojetí, zřeknutí se europocentrismu a náboženského kolonialismu. Těžiště se přenáší do problému začlenění do místních poměrů a nosným principem se stává zjišťování sdělitelnosti evangelia v různých kulturních, náboženských a hospodářských podmínkách při respektování jejich různosti a potřeby mezikulturního dialogu.²⁴

²⁴ Pavlincová, Helena - Horyna, Břetislav a kol.: *Judaismus, křesťanství, islám*, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003, s. 378.

Literatura:

Francen, August: Malé církevní dějiny, Zvon České katolické nakladatelství, Praha 1992.

Čornejová, Ivana: Tovaryšstvo Ježíšovo, Nakladatelství Hart, Praha 2002.

Kubíková, Jiřina: Křesťanská misie v 16. - 18. století, Nakladatelství L. Marek, Praha 2002.

Spáčil, Bohumil: Jesuité, Františka Obziny, Praha 1923.

Novotný, Jiří - Polák, František: Tajné dějiny jezuitů, Adonai, Praha 2002.

Tondi, Alighiero: Tajná moc jezuitů, Melantrich, Praha 1955.

Pavlincová, Helena - Horyna, Břetislav a kol.: Judaismus, křesťanství, islám, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003.

Obsah:

Obecný pojem misie	2	
Jezuité jako nástroj rekatolizace		3
Zámořské objevy a zahraniční misie	5	
Misie v Číně		7
Hlediska výběru misionářů	10	
Závěr		11
Literatura	12	